

ІХ

Щасливої ж йому дороги, а ми подивимось, де то Антосьо обертається; вже ж п'ять літ, як ми бачили його. П'ять літ! легко сказати, а скільки всяких перемін на світі лучається за тих п'ять літ, та ще в молодім віку! П'ять літ — як з батога тряснув, пролетять, та чоловіка й не пізнаєш, дівчина з десятилітньої дитини стає відданицею; хлопець парубком стає, і вуса голить; а хто віддався, женився назад тому п'ять літ, того діти обсядуть, або й злидні... Чого не лучається за п'ять літ! і скали перекидаються, і гори перевертаються — то де ж людині не переміниться.

Теклі вже одинадцять стухнуло; вже соромилась, як назвать її дитиною — панянкою себе звала, тільки малою. Люборацька за п'ять літ з гожої молодиці, повновидої, рум'яної — такою шкорбою стала, то якби не шкура, то й кістки розсипались би; і вже сивиною коси полискувались, тільки не видно було, бо у хустку зав'язувалась. А Крути стоять, як стояли, і стоятимуть, як стоять, — все на однім місці. Все там же класи і такою ж старою гонтою вбиті, аж чорні, і той же розбитий дзвінок на стовпі висить, і тою ж дорогою до смотрителя ходять, і так же калачі та виноносять, і так же бояться йдучи — все так же, як колись було. — Та й тут не без переміни: спогляньте на дівчору. Хто щebetав, як дівчина — став баса говорити; кому ноту прив'язували — тепер другим прив'язує; хто для всіх був попихачем — тепер став другими попихати; а давні, хто попихався другими, й слід загубили, тільки слава ходила, що були та й загули.

І Антосьо вже був у четвертім класі, вже він орудував і малими, а не раз і хазяйкою: і вже не жив у Волоської, а знайшов собі станцію на тій магалі — за містом та за яром на крутій горі. Там жила шляхтичка паня Пйотрова. У тієї Пйотрової поставили Антосью на станцію, як ото батько йому вмер, а він поїхав із о. духовником. З того часу і жив тутеньки. Батьки в поповичів народ все скупенький, що душать копійчину; та правду сказати, таки нізвідкіль їм сипати грішми — то школи й на папір частенько не має шага, і в хазяйки зазичається, а про ласощі і думати не гадай. А ласощів кому змалку не забагається? І так звані старші між дівчорою хочай би й не повинні вже малиться, бо вуса мали, хоч сокирою теши, проте не відрізнялись від дітей; і шаліли, як діти, тільки гірше; і ласощів забагали, і все. Та пошалить мали з ким, бо був їх гурт, а ласощів де взяти? — треба промишляти. То вже й вишукують собі таких малюків ручих, щоб вкрав і втік, а прейма викрутивсь, як зловлять, або хоч не видав. От як наглядять такого, то вже й приходять до його в суботу. В суботу «познього класа» не було — після обід ніби до школи не ходили, то був час на все.

З Антосью ж був хлопець на всі штуки, та ще й прудко бігав, і ні рів, ані тин його не спиняли, та був хитрий, як лисиця. Такого й треба було старшим. От Антосьо сидів собі на призьбі та ногами грюкав, як приходять аж три чвертокласники — все продиуси та голибороди. Одного з них, що дуже був брехливий, прозивали Карман Іванович: Карман — ніби собака, як Бровко; другого прозивали Гава, бо рот мав, як у голого вороняти, від вуха до вуха, хоч кулак всади; третього — Папушею, бо вкрав десь папушу тютюну і його зловили і били. Так і прийшли вони до Антосью, перечувши, що він такий митець.

— А що, Козо, — кажуть, — ти, ми чули, добре бігаєш?

— Добре! — крикнув Антосьо.

— А ну, хлопці, навипередки!

В духовних школах старші — а ще в давнину — мали велику власть, навіть мали право різками дати; то їх тіні боялась дівчора і сиділа нишком, нічирк. А це сам старший визиває побігати, то й сипнули на двір, та навипередки. Перед Пйотровою плац куди здоровий! всього розгону туди й назад буде мало не з верству; було, де сили попробувати. Куди ж було справиться кому з Антосьом! Жоден заєць не зоставляв так простого бровка, як він своє «камбратя»

зоставив.

— А добре бігає, — каже Карман Іванович.

— Та добре ж, — каже Гава.

— Ще треба випробувати, чи довго може бігати, чи далеко втече, — каже Папуша.

— Ну, Гаво, — каже Карман Іванович, — ти бігаєш, як жоден молдаван не побіжить;

попробуйся!

Прибіг Антосьо, тільки чуть-чуть засапався.

— А ну, — каже Гава, — зо мною чи справишся?

— А ну! — каже Антосьо.

— Пожди ж, — каже Гава, — станьмо нарівні, та по команді.

Стали нарівні, і Карман Іванович почав: «раз-два-три!» З цим словом і рушили. Та Гава ще й туди не добіг, а Антосьо вже назад добравсь до мети.

— Добре, — кажуть чвертокласники, — добре бігаєш! і один подарував йому якусь картинку, що відібрав у малого на другій станції, щоб той не грався.

Пройшло скільки часу від цієї проби, як в суботу знов прийшли ті ж старші. Вже горох поспів був і в місті можна було купити десять стручків за шага. Антосьо хльостав різкою на городі.

— Вдягайся, Люборацький, та підеш з нами, — кажуть вони. Вбрався Антосьо, взувся й пішов. Чоботи мав здорові, насилу волік за собою. Вийшли на степок — цілина за селом ще перед дільницями. Славне там місце: косягір далеко тягнеться на схід сонця і на полудень; під сонце зараз же долина і друга гора; по горі вітряки і хатки по узгір'ю; а на полудень верстов за сім поперечно гору видно, на горі ліс і шинк; все видно, як на столі — де птах снує понад пашні, і те видно. А все поле в смугах: та зелена, та ще зеленіша; та вже сіра, та половіс — збіжжя видно; а проміж пашень зеленими смугами горохи йшли та кукурудзи. Кукурудза ж жовта-зелена, горох зелений-сіроватий, а хто очі добрі мав, той бачив, що наче по йому метелики літали, — то цвіт.

Антосьо не знав, чого й на що старші взяли його з собою, і йшов — як от лоша за возом. «Може, — думав, — до криничок». В ту сторону в полі славні кричнички, і школа по суботах було ходить туди; бо там якось славно було посидіти: кругом пашні, а між пашнями цілина і густа розкішна трава — не жнеться, не коситься. Славно було покачатись в цій траві! На степку старші посідали. Гава первий вийняв з-за халяви люльку, за ним і ті, й позакурювали.

Як ось летить один школяр — невеличкий, обдертий і босака.

— Він? — показав Карман Іванович.

— Він, здається! — озвавсь Гава.

— Він, він, — каже Папуша.

І Антосьо глянув: хто б це такий? — думає. Аж прибіг і той. То був паламарчук і на все училище убоїще; звався Ковинський; літ мав з шістнадцять.

— А що, Ковинський, — почав Гава, — от тобі компанія! — Окинув оком він Антосьо, а цей його, й мовчать.

— В дорогу, чи що? — каже Папуша.

— Хоч і в дорогу, — озвавсь Ковинський.

— Люборацький, ступай за ним! — каже Гава.

— Куди? — питає Антосьо.

— Він тебе заведе. А ми ждатимем хоч тут-таки, а коли підем, то до твоєї станції.

Рушили хлопці в долину на сонце.

— Глядіть же, не спізнйтесь, — сказав Папуша.

— Добре, — відказав Ковинський. — І пішли.

— Куди це нас послали? — спитав Антосьо свого проводиря, як вже відійшли.

— В горох! — відказав Антосьо.

— В чий? — пита Антосьо.

— Та там одного молдавана, — відказав Ковинський.

Брели вони то пашнями, то межами, то суголовами; як набрели купу гною.

— Тут, — каже Ковинський, — скинь чоботи й заховаєш, бо вони тобі заважають.

Роззувсь Антосьо, і вдвойзі заборпали ті чоботи в гній, приміту поставили і пішли далі; вийшли на дорогу і пішли та й пішли. Понапорювавши гороху повні пазухи, ідуть собі, горох їдять, жайворонок цвірчить: «до бога молотити», то знов «ціп урвав», «ціп урвав»; там шуляк здобичі шукає, а хлопці й гадки не мають. Ковинський розказує, як його вчорак посилали яблука красти, вишні, кавуни; сміються, регочуться. А ззаду молдаван лап Антося за комір!

— Ай! — скрикнув Антосьо. Та не зміг і оглянуться, чия то рука так цупко схопила його за брижі.

Ковинський ішов по другий бік дороги, і зник, як крізь землю пішов, що Антосьо не вспів і слова сказати і навіть не вгледів.

— А! ви знов у горох, — почав молдаван, — як уторік! Я ж тобі дам горох! поведу до смотрителя.

— Дядечку! я ще вперше, — почав Антосьо, — і то я був би не пішов, якби знав, що це ваш горох. Оттой, що втік, казав, що горох його хазяїна.

— Не вибрешешся, — почав молдаван, — знаю я ваших!

І ще гуторили; Антосьо тремтів спочатку, як хорт на дворі восени, а далі душа й на мірі стала.

Він і почав роздумувать: як би, думає, мені викрутитись? Поведе чорт до смотрителя, то битимуть, щоб не крав гороху. — І почав:

— А до кого, дядечку, поведете мене?

— Кажу ж, що до самого смотрителя, — озвався молдаван.

— Ведіть мене до інспектора, — почав Антосьо, — смотрителя нема дома.

Інспектор був добрий чоловік, хоч і він бив, бо там кожен б'є й це не йде за зле в людини, та мав серце в грудях: не катував, а найбільше десяти давав. Смотритель же то й по сорок, і по сто ліпив. Тим-то Антосьо й просив, щоб до інспектора його відвів.

— До інспектора? — озвався молдаван. — Ні! до інспектора не поведу, а до смотрителя поведу; не кради гороху!

Вже місто видно було, як на долоні, і класи за містом; Антосьові все холодніло та й холодніло в душі! А тут переярки почались, що вода повимулювала.

Вели Антося тією горою, що від Балти; дорогою пилу було по самі кістки. На другій горі, що за містом, ходили ті старші, що його послали в горох, ні живі ні мертві. Ковинський дав їм знати, що молдаван спіймав Антося і повів; то всі знали куди й тремтіли за свою шкуру. Побачив їх Антосьо, а вони його пізнали. Якби де в яру, та ближче, то поміч дали б, а то далеко і на такому видному місці, що й не думай.

Іде Антосьо, як на заріз; а шуляк літа вільний, і боком переярки снуються в праву руку від дороги, а в ліву пашні, аж вище голови тому молдаванові; і вже дільниці так з-на гони від них.

— Як введе в дільницю, — подумав Антосьо, — то пропав я! Хоч і видерусь абощо, то нігде сховатись. Треба викрутитись тут! — думає собі, йдучи, і горох їсть; та й розсипав жменю.

— Ей, дядьку! — почав, — дайте позбираю. — І став.

— Хіба в тебе мало за пазухою? — каже молдаван.

— Хоч не мало, та й цього шкода: будуть же бити, то за кожен стручок відболить.

— Ну, збирай, — каже молдаван.

А все держить його за брижі, аж йому в'язи затерпли.

Нагнувсь Антосьо; так збирає, так збирає, і молдаван нагнувся. Визбирав і рушили далі.

— То, дядечку, ви мене не пустите? — почав Антосьо.

— А нащо б тебе пускав, — озвався молдаван, — стільки часу згаяв, та й пускав би. Не пусто!

— Так ні?

— Та еже ж ні!

— То нате ж вам! — Антосьо каже. І з цим словом сипнув йому в очі пилом, що набрав у жменю, горох збираючи.

— Ова! — крикнув молдаван, схопившись обіруч за очі й присів.

Антосьові того й треба було, щоб брижі тільки визволить, то й чкурнув у пашні, аж засвистіло, тільки поли мають.

Поки протер молдаван очі, то школяр вже другі гони минав.

— Бач цуцень! тільки сліди знати! — почав молдаван, позираючи на дорогу, то на рукави, що від сліз аж мокрі були. — Бач! яке хитре! Вдруге ж вже не отуманиш так. Постій! хіба ти ще не попадешся! — І поплівсь собі дорогою та вже не до смотрителя, а додому.

— А чого то молдаван присів, як випустив тебе? — запитали старші Антосья, як він вже прибіг. — Чого ти так удирав, коли він сам тебе пустив?

— Еге пустив! Еге сам! — озвався Антосьо, — добре пустив! — І оповістив все, як діялось.

— Молодець! молодець! — почали хвалити. — Давай же горох! — Сипле Антосьо горох, а вони питаються:

— Та чого ти по коліна в грязі? Тепер же сухо!

— То я через річку скакав, коло винниці собаки нагнали.

Висипав горох Антосьо, як слід, до стручка; старші ще й самі пошукали йому поза пазухою та й розібрали кожен по хусточкам, то по кишенях.

— Дайте ж мені, — каже Антосьо.

— Ось на! — Гава каже, і дав дулю. Та й пішли.

— Бач, які ви, — заговорив Антосьо, zostавшись тільки з Ковинським.

— А ти думав, що які? Е! Тут так. Та ходім; я розумніший був, — каже Ковинський.

Пішли степком, далі межами, там звернули на суголови, й Ковинський показав велику купу гороху в траві.

— А це звідкіль? — Антосьо питає.

— Е! звідкіль? то я свій тут висипав. Я, бач, думав, що коли тебе відведуть до смотрителя та виб'ють, — бо таки зараз були б і вибили, — то щоб дати тобі заїсти. А коли так сталось, то ще й лучче; їж! — каже. — Почали й їсти. Попоївши мовчки, Ковинський почав:

— Та й молодець же з тебе! Я б цього не видумав! Антосьо усміхнувся і питає:

— А що ви казали старшим, як прийшли без гороху?

— Старшим що сказав? Казав, що розсипав, втікаючи.

— Так треба б було і мені зробити.

— І можна було. Бо якби так без жодної пригоди, то били б: чому, сказали б, не приніс? Та ще й у журнал записали б, що «неизвестно куда одлучався», то, й інспектор ще вибив би поверх всього.

— То сказати, куди одлучався.

— Кому сказати?

— А інспекторові.

— Боже тебе сохрани! і думки цієї не май! Та просто й у клас тоді не показуйся, і дома не сиди.

— Чого ж це так? — спитав Антосьо.

— Ти думаєш, що тут, як і дома: сказав татові, чи мамі, то вже й твоє зверху? Тут не так: тут зайдять і свої соученики, і з других класів.

— То знов жалуватись, — сказав Антосьо.

— То ще гірше буде, — каже Ковинський.

— То як же?

— А так: мовчи та диш; скажуть: от молодець! І всі полюблять, і в карточці ніколи не будеш; і як буде за що вибити, то змигатимуть. Он-то як! Хоч би й двадцять і тридцять і більше відлічили, то лежатимеш, як на печі, тільки в пузо холодно. Спекулятор по сюртуку битиме, чи по кожусі, а ти тільки кричиш. Як же завізьмуться, то вже ні одної не змигне і як дадуть дві, то відлежиш, бо до кості розсіче.

Антосьо бачив різки й не дивувався; а Ковинський додав:

— Вже на кого завізьмуться, то й різки особні плетуть на того: виберуть самі луччі прутики, попарять, сплетуть, як батіг, й як увірве, то наче в ката вчився. Другий ще й волосини приплете. Був такий, що й дріт уплітав: та його сключили «по великовозрастію».

— Як ви все це знаєте? — спитав Антосьо.

— Хіба я третій рік тут, як ти? Та я вже ось шість літ як тут: недарма в третім класі! — Того-то йому Антосьо каже «ви», а він Антосьові «ти»; там по старшині все йде.

— Біда! — каже Антосьо.

— Та невелика, — озвався Ковинський; — тільки не будь хитрий та доносчик, — все добре буде.

— А що воно хитрий? — питає Антосьо.

— То так звать тих, що або старшого не послуха, або скаже «ти» кому з вищого класа. Такого вже гладять, і все проти шерсті.

— Оттак-о? — показав Антосьо, погладивши себе рукою від носа до бороди.

— Куди вже так, — сказав Ковинський. — Це «до дому», — а то як «з дому» почнуть, то тільки держись!

Антосьо й почав: «до дому», — і гладить себе вниз по виду; «з дому», — і гладить насупротив.

Сонечко вже надвечір зближалось, і задзвонили на вечерню.

— Біжімо! — каже Антосьо, схопившись на ноги.

— Чого ти? — заговорив Ковинський. — Говори! вже ж приніс гороху, то нічого не бійся.

— Ходім же хоч чобіт пошукаємо, — каже Антосьо втихомирившись.

— Це що іншого, — відказав Ковинський. Знялись і пішли. Що зосталось гороху, забрали по кишеням.

Шукали-шукали того гною, шукали-шукали — нема, наче його й не було, і чобіт нема. На другий день Антосьо і в церкву не ходив, бо чоботи одні мав, і ті в гною пропадали. Після обід прийшов Ковинський, і знов пішли шукати; і все-таки не знайшли.

— Що тут робити? — Антосьо зажурився. — І в клас завтра йти, й уроки вчити! — Та й аж заплакав.

— Чого ти? — каже Ковинський.

— Еге чого? а в чім до класа піду?

— Не йди до класа, та ще й завтра будем шукати.

— Чи можна ж?

— Скажуть: «без сапогов».

Успокоївся Антосьо, і почали базікати. Ковинський все вичитував йому різні орації. Антосьо слухав, і собі щось розказував. Так і день минув. В понеділок пішли всі з квартири в клас, а Антосьо зостався — та такий радий-радий. Незабаром прийшов Ковинський босаки, і пішли чобіт шукати.

— Ви чого босі? — пита Антосьо дорогою.

— Не маю чобіт.

— То й ви — «без сапогов»?

— Да! — І потягли полем — та вже не гною шукати, а до криничок.

— Куди ми йдемо? — заговорив Антосьо.

— До криничок, — озвався Ковинський.

— А чобіт шукати?

— Як вернемось від криничок. — І потягли. Та де-то не вернулись! там і просиділи до самісінького обіду; говорили, різки плели, хльостали, плели верші з бруньок, — то час промайнув, що й не оглянулись. Пішли додому, як сонце стало серед неба, та Антосьо потяг дорогою, а Ковинський пашнями: навпростець, — каже, — піду.

Дибав собі Антосьо, вихльостуючи різкою з жита, далі став, оглянувся; Ковинський, чуть видно, пішов долиною і щось ніс. Та Антосьо подумав, — мабуть горох; Ковинський, притягнувши додому, переліз через тин у садок, пішов на тік, постояв, подивився на всі боки і щось запорпав в ожеред, та й каже собі, йдучи до хати!

— Ти попович, ти справиш собі, а мені де взяти?

Та ще по вакаціях треба в Кам'янець за місцем, то не йти ж босака! А тебе ще не сключать цих вакацій, хіба маточники вичистять. Та виб'ють же добре, щоб з Ковинським не сходився! — І поскакав на одній нозі через подвір'я.

— А що казав учитель? — питав Антосьо, як прийшли з класу.

— Навіть не питався, — відказали йому.

Так пройшов тиждень.

Антосьо щодня слухав добрі орації від Ковинського і рад був, що познайомивсь; а то у тієї Волоської всі «приліжні» були, то й йому страху завдали. Про чоботи вже й думать забув; як сам Ковинський каже:

— Ходім, чуєш, та пошукаєм чобіт.

— Ходім! — каже Антосьо. І пішли.

Зразу на той гній вийшли; а в долині салган.

— О! — каже Ковинський, — ми й забули, що гній коло салгану.

— Еге ж! озвався Антосьо. — Слава богу, — додав, — завтра піду вже в клас. — Та подивились: приміти стоять, а де були чоботи — тільки ямка. Затужив Антосьо, аж заплакав. Ковинський почав його вговоряти. А тут зараз і виполоч і заповідь цвіте.

— Ходім, — каже Ковинський, — заповіді шукати! — І пішли витягати корінці, та такі різки поплели, що ну!

— Оцею якби урвав! — каже Ковинський, простягаючи свою різку.

— А цею? — Антосьо каже.

— Та й твоя добра, але моя все лучча! — І почали хльостати. Там почали суніць шукати; і чоботи знов вилетіли з голови, й класи, й учення. Так і тиждень минув. Настала субота, прийшли старші і знов послали по горох. На цей раз пішов Антосьо з вискоком і вже не спіймався.

Вже і черешні постигли, а Антосьо все «без сапогов», і все старші посилають його на промисли. Вже й звикся він, що в клас не ходить, і не вчиться, і вже не втікає в поле, а сидить дома. І Ковинський прийде, та й грають в «косточки», аж поки з класу не повиходять.

Так раз сиділи вони та грались, як увіходять аж три второкласники.

— Иди, Люборацький, в клас! прислав учитель. — В мене чобіт нема, — каже Антосьо.

— Казав, щоб босого привести.

— Чи йти? — пита Антосьо Ковинського.

— Та не йди, — каже той, — будем лучче в косточки грати. А там що? не чув, як б'ють?

— То й не піду.

— Иди, дурний, — почали ті. — Що ти з собою думаєш?

— А не будуть же бить?
— Ні, — кажуть ті, — а як і виб'ють, то дадуть дві-три різки та й годі. Як не втечеш оце, то як смотритель приведе, так «на собранії» виб'ють. Тоді вже не обійдеться, як тридцятьма.
— Чорт знає що! — говорив Ковинський, — не йди, не слухай!
— Іди, йди, — кажуть ці, — бо будеш каятись. Не послухав Антосьо Ковинського, — пішов до класу. Чим довше йшов, чим ближче було, тим все біліший робився, а як увійшов у сінці, то як крейда став, і не йде.
— Ну, ходім! — кажуть ті, що привели його. Перехрестивсь Антосьо і пішов у клас.
— Ты почему в класс не ходишь? — спитав учитель.
— Нету сапогов, — відказав Антосьо тоненько.
— А уроки знаешь? Антосьо мовчить.
— Знаешь? говори! — гукнув учитель.
— Не знаю, — відказав Антосьо чуть тільки чутно.
— Ты же почему не выучил? Высечь!
— Господин учитель! — закричав Антосьо, — я вже буду, ей-богу, буду!
Та його не слухали. Відбув своє. Учитель і каже:
— Стой там на коленах!
Став Антосьо ще й на коліна, та й думає собі:
— Щоб був знав, не прийшов би; хай би сключали, Ковинський же не боїться, що сключать.
Як підходить учитель:
— Люборацкий! — гука. Встав Антосьо.
— Почему ты не учишься?
Антосьо мовчить.
— Ты же сирота?
— Сирота, — відказав Антосьо.
— Сирота и не учишься! на кого же ты надеешься?
— Он с Ковинским в косточки играл, когда мы пришли к нему в квартиру, — сказали ті, що привели Антосю.
— Ты с Ковинским сошелся? Ты знаешь, что такое Ковинский?... Зараза!
Як почав, як почав вговорювати, то Антосьо те згадав і заплакав. А в сінях чути: — гу! гу! — то б'ють.
— Ковинського! Ковинського! — почали ученики.
— Слышишь? — каже учитель.
— Слышу, — відказав Антосьо.
— То и тебе будет. Считай!
Налічили і сорок, і п'ятдесят, і шістдесят.
— Довольно! — хтось крикнув. І все стихло, тільки чути: о-го-го-го! о-го-го-го!
— Считал? — питає учитель.
— Шестьдесят, — каже Антосьо.
— То и тебе будет, если не будешь учиться.
— Буду! — каже Антосьо.
— Смотри же! ступай на место! Антосьо сікнувся до першої парти, де попереду сидів, бо був п'ятим в першій розряді.
— Куди? Куди? — заговорили ученики. — Твоє місце на Кавказі! — Кавказом звать останні парти, де сидить «гебесня». Поки Антосьо чобіт шукав, написали нові списки і його знесли в третій розряд.
Пішов Антосьо, понурившись, і сів та й думає:

— Не буду ж я вчитись, коли мене тут засадили межі гебеси.

Як виходили з класу, учитель наказав, хто поблизу живе коло Антося, щоб його мав на оці і конче привів у клас; то Антося прийшов і на другий день. «Спросив» його учитель, а він ні слова не знає; ні слова йому й не сказали, тільки вибили.

Як цього тут натягали, Ковинський приходив до його станції: «дурак, — каже, — пішов у клас, коли ще не сховався». — На третій день Антося знов вибили, на четвертий знов. Так і щодень били до суботи. До суботи не бачився він із Ковинським, а тоді старші знов звели їх, — по черешні послали.

— А що, — каже Ковинський, — як тобі здається, добре ходити в клас?

— Та хай йому сто чортів!

— Ото було мене слухати, а не «приліжних».

— Вже не піду більше.

— І добре зробиш!

— А як сключать?

— Та що? паламарем будеш, опісля вийдеш на дяка, там в стихар посвящать, там в диякона, а там і попом зроблять.

— А ваш тато чому так не зробив? — поспитав Антося.

— Мій тато? ге! він одно, що неграмотний-таки, чуть тільки читає, — а друге, що овдовів. Здурів та змолоду оженився, та ще й старшу за себе взяв, то не злюбив, що скоро постарілась, і почав бити, щоб умерла. Тепер вже й кається, що молоду взяв; та ба! старої з гробу не підійме, а молода молодших шука. Якби не це, то й тато давно вже попував би. Та ти думаєш, паламарем зле бути? Викинь собі з голови! Мій тато зуба із'їв на паламарстві, а на долю не нарікає.

— Все ж таки лучче бути попом, або хоч дяком, аніж паламарем.

— А хіба ти думаєш, що так і скінчиш? Не тепер, то опісля сключать, а все буде тобі; та ще й наб'ють попереду. То не лучче ж без клопоту обійтись? Я собі подам на «изучение» до якого дяка, або таки й додому, та буду ходити по парастасах, та по весіллях, та на вечорниці! І голова не заболить! А «приліжні» все тремтітнуть, щоб не побили. Що й казати! — з радістю крикнув Ковинський, аж підскачовши, і пішов вибриком, лиш закурилось.

В понеділок Антося вже й не пішов у клас: втік до Ковинського, ще всі спали. Як пішли в клас, Антося з Ковинським пішли по садках.

— «По лености» тебе записали, — сказали Антосяві ученики, прийшовши на обід.

— Овва! хай пишуть! — відказав він, сидя на кроваті й ногами гойдаючи.

— А битимуть!

— Овва! хай б'ють! чи то мені первина! Хай би були спершу не били, як я ще боявсь різки; а тепер мені байдуже.